

KAKO SE KOD NAS PIŠU PRIKAZI KNJIGA?

Nije moj običaj odazivati se na tekstove koji govore o onom što sam objavio u tisku. To potvrđuje cijeli moj autorski vijek, iako je o toj temi bilo štošta da se kaže. Ali, najzad, zašto, bar jednom, ne upozoriti na to što se u tome pogledu radi?

Pišem o prikazu Nevena Budaka o mojoj knjizi »Srednjevjekovno doba povijesnog razvitka«, I knj., objavljenom u Historijskom zborniku, XXXV/1, str. 308—312. Na žalost, taj recenzent, umjesto da istupa kao posrednik između čitalaca i prikazivanog djela, pouzdano upoznat s njegovim svojstvima, svoj prikaz sistematski piše u neskladu sa smislom i sadržajem stranica koje »ocjenjuje« i time čitaoca dezinformira.

Već od prvih poglavlja knjige, N. B. odlučno kreće krivim putem. Govoreći o agraru u kasnoj antici, pisac tvrdi da se u knjizi izlaže kako je »Nova organizacija kasnoantičkog zemljoposjeda... brisala velike društvene razlike koje su do tada postojale...«. To bi, u svjetlosti ljudskoga razuma, značilo da je u kasnoantičkom društvu dolazilo do ukidanja i nestajanja »velikih društvenih razlika«, a ostajale su samo one male. Međutim, niti je tako u kasnoj antici bilo niti u knjizi bilo što u tome smislu piše. U njoj se govori o tome kako se vršila izmjena jednoga oblika eksploatacije drugim, i to takvim, koji se nametao kao izlaz zbog sve veće ekonomske neefikasnosti klasičnoga robovskoga rada. U društvenom pogledu servus casatus je ostajao pravno nepodoban servus, iako je kao takav samostalno obrađivao vlasnikovu česticu. Ali, pisac prikaza, u svo- me nepoimanju površno pročitanaoga teksta, u tome vidi nekakav »proces izjednačavanja«. S kime? S pripadnicima senatorskog ili ekvitskog staleža? Sa slobodnim rimskim građanima? Za takva lutanja misli nema u »prikazanoj« knjizi nikakva oslonca. No, za recenzenta, taj je »proces izjednačavanja« bio »vezan« Kako? Vezan? Dakle: zakočen, sputavan, onemo- gućavan? Ali čime? E, pa: »sputavanjem slobodnih seljaka i njihovim pretvaranjem u kolone«. — Netko je sputavao slobodne seljake i pretvarao ih u kolone i to je onda vezivalo (u negve) »proces izjednačavanja«. O tome čudesnom zbivanju nema u »prikazanoj« knjizi, dakako, ni riječi. Ondje se govori o tome kako su zemljoposjednici davali čestice svoje zemlje na obradbu ne samo svojim robovima, nego, na temelju *ugovora o kolonatu*, i slobodnim ljudima, bezemljašima, pri čemu su oni, kao uzvrat za mogućnost da obrađuju česticu veleposjednikove zemlje (jer sami nisu imali svoje), preuzimali obaveze da vlasniku zemlje daju procent uroda s do-

bivene čestice i nešto svoga neposrednoga rada. Pri tome su i dalje ostajali pravno slobodni ljudi. Nije to, dakle, bilo nikakvo »vezivanje« nepostojećeg »procesa izjednačavanja« i brisanje »velikih društvenih razlika«, nego novo razvrstavanje u kasnoantičkom procesu proizvodnje, koje je bilo jedno od polazišta u nastajanju srednjovjekovnoga, feudalnog društva. Kao takvo, kao jedno od tih polazišta, preinake u kasnoantičkoj ekonomici su i došle u obzir da budu prikazane u knjizi o povijesnom razvitku u srednjovjekovnom dobu. Samu tu svrhu autor prikaza uočava, ali tadašnje povijesno zbivanje ne razumije, pa stoga i prikazuje slabo pročitani tekst neadekvatno.

Zbog toga što na toj osnovi mnogošta u knjizi ne razumije, piscu prikaza se poglavlje o postanku kršćanstva i ranoj organizaciji Crkve čini jednim od najzanimljivijih u knjizi. Ali, da li on razumije i ono što je mogao pročitati u tome poglavlju? Jer on tvrdi da je ta Crkva »upornošću propovjednika poput Pavla i Petra prerasla za oko tri stoljeća u državnu crkvu«. Gdje se tako nešto tvrdi u knjizi? Naravno, nigdje. Jer ničije uporno propovijedanje, ni Petrovo, ni Pavlovo, niti njihovih nastavljača, nije kršćansku Crkvu pretvorilo u državnu crkvu. Kršćanstvo je postalo najprije dopuštenom, a onda i jedinom dopuštenom vjerom u tijeku gotovo trostoljetnog, sadržajem veoma bogatoga povijesnog procesa izgradnje i prilagodbe ovosvjetovnoj stvarnosti i (s druge strane) rastom spoznaje u vrhovima tadašnjega društva da je (tako prilagođeno) kršćanstvo iskoristivo za interese postojećeg klasnog društva. Nisu dakle propovjednici »uvjerali« mjerodavne instancije u istinitost svoga nauka, pa je stoga Crkva postala državnom crkvom, nego su se vršili konkretni povijesni procesi koji su donijeli svoje rezultate. A upravo se o tome i govori u »prikazanoj« knjizi, sa svrhom da se znanstveno, a to znači kauzalno objasni povijesni fenomen uspona Crkve na dominantan položaj u društvu, što će zatim ostati obilježjem cijeloga srednjovjekovnoga doba. Zbog toga njezina položaja bilo je nužno da se u knjizi o srednjovjekovlju prikaže razvitak Crkve još od njezina iskona u antici. Ulogu propovjednika i pisaca trebalo je ukratko iznijeti upravo zbog toga što je u njihovim shvaćanjima sadržan i iskazan onaj realni, bujni, često kontroverzni povijesni proces te izgradnje i prilagodbe koji je u daljnjem povijesnom razvitku postajao ishodištem različitih vjerskih, idejnih i socijalno-političkih stremjenja i događaja bez kojih bi mnoge povijesne situacije, na Istoku kao i na Zapadu, bile neprotumačive. Isticati »upornost« tih propovjednika i pripisivati knjizi da ona objašnjava fenomen historijske pobjede kršćanstva, znači sakriti pred javnošću znanstvenu dimenziju u tretiranju toga fenomena. Pisac »prikaza« dakle ne izvještava o onome što u knjizi zaista piše. Uslijed nepomnijovog čitanja, simplifikacije i površnog razumijevanja pročitana on faktično iskrivljuje smisao teksta, koji bi referent morao izlagati vjerno njegovu sadržaju.

N. B. s prijekorom spočitava autoru čak i to što događaje prati kronološkim redom zbivanja, premda je to, kao što svatko zna, u povijesti normalno. Ne može se, naime, saopćavati ono što je nadošlo kasnije prije onoga što se događalo ranije. Jer bitno je svojstvo »prikazane« knjige genetika povijesnih oblika i njihovo kauzalno objašnjavanje. Kako uzroci prethode posljedicama, kronološki je redosljed neizbježivi rezultat sva-

koga nastojanja da se povijesni događaji objasne kauzalno. Autor nastoji da taj kauzalitet ne bude shvaćen monokauzalno, linearno, nego u totalitetu uzroka koji se spleću određujući pojave i njihova obilježja.

Međutim, pisac »prikaza« to ne uočava, pa stoga ne vidi kako tekst izlaže rast privrednih i društvenih preinaka kojim se u Evropi dvostrukim procesom napuštanja starijih organizacionih oblika (robotlasništva i rodovskog društva) vrši postepena feudalizacija Evrope. U tu svrhu tekst knjige se »penje« dosad neuobičajenim putem prikazivanja (u onim, naime, djelima koja nisu shvatila sociološki smisao povijesnih zbivanja), pa *izlaže radanje premisa* novoga privrednog i društvenog ustrojstva: kod Vizigota u Hispaniji, kod Burgunda u Galiji, kod Franaka i kod Langobarda. Pisac »prikaza« uopće nije uočio kako se tim praćenjem premisa stvaraju preduvjeti za poglavlje »Zaključci o nastajanju feudalnog poretka u Evropi«. Za njega je (jer ne razumije ništa) to poglavlje »svojevrsna iznimka u strukturi knjige«, jer je »sintetski pristup problemu...«, što je, naravno, besmislica. Jer ti su zaključci rezultat svega što je dotad napisano. Ono što se u tome poglavlju definira bilo je moguće sagledati samo na temelju prethodno izloženih evolutivnih zbivanja. Spoznaje sadržane u tom poglavlju rađaju se u prethodnima, s njima čine cjelinu i bez njih ne bi bile ništa više nego apriorne tvrdnje. Ali pisac »prikaza« N. B. ne razmišlja čitajući i ne poima pročitano, pa stoga i ne shvaća da je generalizirani, sociološki smisao zbivanja bilo moguće razotkriti tek pošto je autor knjige čitaočevu misao postepeno doveo do tih spoznaja promatranjem rasta raznovrsnih tendencija prema feudalizaciji. Jer to feudaliziranje zbiva se veoma raznoliko u cijeloj Evropi, Prednjoj Aziji i Sjevernoj Africi, s različitim alikvotnim udjelom komponenata. Jedan od bitno važnih znanstvenih rezultata »prikazane« knjige jest upravo u tome što je u njoj izložen raznovrstan tok procesa feudalizacije, prostorno i kronološki nejednak (a ne šablonski jednak, kako se najčešće saopćava po različitim starijim knjigama). Prikazani geografski prostor nije, dakle, ravna ploča, na kojoj su zbivanja ista, istoznačna i istovremena, a upravo to je imalo presudno značenje i za ekonomske, i za vojno-političke međusobne odnose u tom području. Preinake u odnosima moći, vojna osvajanja i kulturni utjecaji bili su rezultat tih različitosti u privrednom i društvenom strukturiranju evropskih regija i zona. Autor knjige tumači povijesna zbivanja iz tih strukturalnih osebjnosti, a ne na temelju volontarističkih stremljenja pojedinih vlastodržaca. Ne uvidjeti sve to, znači ne shvatiti smisao pročitanoga rada. A ne iznijeti to u svom prikazu znači zatajiti pred čitaocem jedno od osnovnih svojstava »prikazanog« rada. Uzrok je tomu površnost u čitanju i neshvaćanje, ako se ne radi o čemu gorem. Jer kako bi inače pisac »prikaza« mogao tvrditi da je autor Britanskim otocima »posvetio relativno malo prostora« a »ne posvećuje im posebnu pažnju ni u preostalim glavama«. Činjenica je da je tim zemljama posvećeno 40 stranica knjige, u pogledu Britanije do 1066, a u pogledu Skandinavije, do kraja XII. st. Pri tome je za Britanske otoke (prvi puta u povijesti naše historiografije iz pera nekog od naših autora) dan prikaz ne samo političkih zbivanja nego i analiza socijalno-ekonomskog ustrojstva, u kojoj je među novitetima ne samo naše, nego i svjetske povijesne znanosti, izneseno i kapitalno važno značenje pretvaranja javno-pravne poreske dažbine tzv. boklenda u feudalnu rentu. Prvi puta u historiografiji uopće (koliko je meni poznato) uočeno je i s naročitim naglaskom istaknuto specifično zna-

čenje evolucije u Engleskoj ka feudalizaciji, isključivo s osnova rodovskih društvenih odnosa, bez udjela naslijeđenih kasnoantičkih potstreka, što ima principijelno značenje za tip razvitka svih evropskih zemalja koje u svojoj evoluciji ne polaze od tzv. sinteze kasnoantičkih i germansko-slaven-skih izmjenbenih procesa. Ali tu naglašenost povijesnih zbivanja na Britanskim otocima pisac »prikaza« ne vidi i ne uočavajući je daje neobjektivan prikaz, čak sadržaju knjige upravo suprotan. A o Skandinaviji — molio bih autora »prikaza« da mi nabroji bilo koje djelo na našem jeziku u koje ima potpunije i, u pogledu privrednih i društvenih odnosa, produbljenije informacije o ustrojstvu i događajima. Pisac »prikaza« priželjkuje daljnji nastavak obavještavanja o britanskoj i skandinavskoj povijesti i nakon XI—XII stoljeća, samo da bi besmisleno prigovarao. Taj nastavak može, naime, doći tek nakon kronološke granice prve knjige, pa stoga u njoj više nije mogao naći mjesto.

Zamorivši se valjda naporom oko »upoznavanja« prvih 7 poglavlja knjige, pisac »prikaza« je preostalih 7 poglavlja, to jest više od polovice teksta, apsolvirao u, doslovno, deset redaka, pa je, tako umoran od čitanja, požalio što »autorov pristup nije više sintetizirajući«. Tada bi djelo bilo znatno vrednije«. A ako bi tada bilo »znatno vrednije«, znači da je u ovakvom obliku vrijedno tek malo, jer nije nimalo, budući da je »vredniji« ipak komparativ od vrijedan. A, N. B. vrijednost mjeri po »sintetizirajućem« svojstvu teksta. No upravo s tim naziranjem »prikazivačevim« najveći je jad njegova pisanja o djelu koje je pročitao površno, bez prethodnih nužnih znanja i bez razumijevanja.

On tvrdi da se »Odvajanjem pojedinih grana razvoja gubi pomalo slika sveopćeg srednjovjekovnog razvoja, a odvajanjem pojedinih geopolitičkih područja nestaje Evrope kao cjeline.« Kad bi pisac »prikaza« shvaćao što se u Evropi u prvoj polovici srednjega vijeka zapravo zbiva, onda bi mu moralo biti jasno da tadašnja Evropa nije nikakva cjelina u pogledu svojih povijesnih struktura. U njoj se rađa jedan poredak (feudalno ustrojstvo) koji će postati univerzalan, pa i opće rasprostranjen u Evropi, a njena će se »cjelina« očitovati u tome što je feudalizacija, s vremenom, dovela do (*u biti*) istoga tipa društveno-ekonomskog ustrojstva; ali upravo to ustrojstvo, baš zbog toga što je takvo kakvo je zaista bilo (to jest — feudalno) razmrvit će ne samo Evropu »kao cjelinu« nego i njene političke sastavne dijelove u bezbroj jedinica. Taj pojam »feudalne razmrvljenosti« valjda je jasan svakome tko na to povijesno doba obraća svoju pozornost. Ali N. B-u nije? Ni poslije položenih ispita na Fakultetu? Čudnovato! Ipak, unutrašnja feudalna razmrvljenost razmahala se maksimalno tek u drugoj polovici srednjega vijeka. Međutim i sam proces feudalizacije, to jest nastanak dominantnosti feudalnog ustrojstva, povijesni je proces koji se vrši regionalizirano, na veoma specifičan način u pojedinim oblastima Evrope, Prednje Azije i Sjeverne Afrike. Upravo to je znanstvena zasluga autora ove knjige (po njegovu vlastitom uvjerenju, na temelju poznavanja kako se ti problemi tretiraju u veoma opsežnoj literaturi) što taj proces identificira kao specifično, veoma osebujno povijesno zbivanje, karakterizirano specifičnim uvjetima postanka (jednako kao što je i danas nastajanje socijalističkoga društvenog ustrojstva zavisno od osebujnosti oblasti i povijesnih premisa). Feudalizacija nije automatski, šablonski proces, nego oblikovanje odnosa kroz probijanje guštaram okolnosti koje su bile među so-

bom veoma nejednake. Samo tako se moglo dogoditi da feudalizacija npr. u langobardskoj Italiji bude drukčija nego u merovinškoj Galiji, pa upravo to objašnjava (jednom svojom, bitno važnom komponentom) razvoj italskih agrarnih i urbanih odnosa. Jednako je tako veoma specifični karakter socijalno-ekonomskog poretka u Bizantu odredio njegovu sudbinu: kasnu feudalizaciju, u vremenu kad drugi to ustrojstvo već počinju napuštati, uslijed čega iznutra razmravljeni Bizant nije kadar pružiti otpor napadačima. Takvim osebujnim oblastima Evrope treba dodati i Britaniju, Skandinaviju i slavenske zemlje, u kojima se feudalni poredak rađa iz rodovsko-plemenskih odnosa, a i u svakoj od tih zemalja na svoj način, pri čemu za slavenske zemlje valja prihvatiti graduaciju: utjecaj srednjoevropsko-zapadnoevropskog tipa feudalizacije u dijelu balkansko-slavenskih, alpskih i zapadno slavenskih zemalja; utjecaj bizantskih oblika društvenih struktura kod dijela balkanskih Slavena; oblike feudalizacije u Poljskoj i ruskim zemljama.

Prikaz toga diversificiranog razvitka, ako je htio biti znanstven i utemeljen na današnjim, suvremenim spoznajama, morao je biti regionaliziran a ne shematski, paušalan i frazerski. Sva veličina te suvremene znanstvene spoznaje upravo je u tome da se uoči kako je neodoljivost feudalizacije, zasnovana na konkretnim povijesno mogućim oblicima proizvodnje, pobjeđivala ostvarujući univerzalnost svojih bitnih privredno-društvenih odnosa. A upravo oko prikazivanja takvog povijesnog događaja autor knjige je uložio znatan trud, s jasnim uvidom u to zbivanje. Može se, dakako, raspravljati o tome da li je u svom izlaganju postigao uspjeh ili nije. On sam smatra da jest, jer je ta spoznaja dio i njegovih vlastitih istraživačkih rezultata. Ali o tomu svatko može imati svoje mišljenje. Samo prikazivač knjige, ne bi smio da nema pojma o tome smislu izlaganja, da ga ne vidi ili da ga ignorira. U tom slučaju njegov je prikaz zatajivanje pravoga sadržaja, i stoga dezinformacija. Jer »prikazana« knjiga nije sistem »ladica«, kako to prikazivač kazuje, nego kauzalno povezivanje povijesne realnosti u njenom gibanju i mijenjanju kroz vremensku dimenziju. Ono je nesumnjivo sintetičko, ali, naravno, ne u smislu sjedinjavanja razvitka u shemu, nego u smislu sjedinjavanja pojedinačnih povijesnih oblikovanja u jedinstveni, feudalni oblik odnosa, koji su i sami u neprekidnom nastajanju; a u drugoj će se knjizi vidjeti na koji način i u razgradnji i u nestajanju; i to će, na »prikazivačevu« žalost, zbog znanstvenih razloga, kao i u prvoj knjizi, morati biti učinjeno diverzificirano, jer se taj proces nije vršio jednako npr. u Britaniji, u Italiji i u Osmanskome carstvu. Žao mi je, ali povijest nije plod naše retroaktivne volje ili čitalačke komocije, nego znanost, koja kao takva mora biti (koliko je moguće) egzaktna.

»Vrijednost« (te malo vrijedne) »knjige« (po N. Budaku) sastoji se i u bogatoj bibliografiji koja se »ograničila« »samo na najznačajniju literaturu...« No ta literatura, ne kao popis djela koja postoje, nego kao bibliografija koja je uzeta svojim rezultatima u obzir pri pisanju »prikazanoga« rada, obuhvaća *samo* preko 1100 većinom veoma opsežnih djela. »Određeni nedostatak predstavljaju ilustracije! One »imaju veoma malo veze s tekstom«. »Popraćene su samo najosnovnijim natuknicama«, a »jedini izuzetak je slika na ovitku«, koja »ima opširni komentar«. Po piscu »prikaza« ilustracije karakterizira njihova »slabost«, a njoj pridonosi »ponekad vrlo loš tisak«.

Dakako, i ti navodi »prikazivača« su dezinformacija. Svatko se može uvjeriti da je knjiga opremljena bez premca u našim historiografskim publikacijama. Ona sadrži 122 slike i historijske karte na 616 stranica teksta. Od toga je 46 ilustracija u boji, sve od reda savršene tehničke izvedbe i ljepote, te još 39 ilustracija u crno-bijeloj tehnici također veoma dobrih u svojoj tehnici. Usto knjiga sadrži 17 historijskih karata u boji savršene tehničke izvedbe i 16 karata u crnoj-bijeloj tehnici, također odličnih u toj tehnici. Svega 5 crno-bijelih ilustracija nije uspjelo jer je reprodukcija izvedena loše. U svemu 5 neuspjelih ilustracija prema 118 prvorazrednih, čemu treba dodati još 8 besprijekorno izvedenih crteža. Dakle, ukupno na 125 savršenih slika 5 loših. Što da se kaže o takvom »prikazivanju« N. B-a? Da li je to objektivna informacija ili dezinformacija? Dileme u tom pogledu nema. Pa zbog čega onda dezinformacija?

Prikazivač također prigovara što knjiga ima samo četiri rodoslovlja. Istina je, da je poželjno uključiti ih mnogo više. No, u našim izdavačkim uvjetima, i to je bilo veoma mnogo. Ali da je »ocjenjivač« savjesno i pomno čitao tekst knjige mogao je u predgovoru vidjeti da je cijela ta publikacija predviđena u *tri sveska* od kojih će treći sadržavati historiografiju, prikaz historiografskih koncepcija o srednjovjekovlju, *genealogije*, sinhroničke kronološke tablice i historijski atlas srednjega vijeka. U prvi svezak uključene su svega četiri, najveće i najsloženije, bez kojih bi snalaženje u tekstu bilo zaista otežano. No »prikazivač« iz nemara ili zle namjere piše i o tome bez poštovanja korektnosti. Jednako obilježje ima i njegova tvrdnja da ilustracije »imaju malo veze s tekstom«. Premda osobno i privatno nije dalek izdavačkim problemima, komocija i malevolencija njegove misli one-mogućila mu je da uoči da se u knjizi o kulturnim spomenicima posebice govori na oko 55 stranica, na veoma razdaljenim mjestima teksta. Razmještaj slika zavisio je o tisku slika u boji koje se odštampavaju u arcima i zatim razmještaju u knjigovezu. Zbog toga slike, naročito one u boji, nisu mogle biti uvijek otisnute na onoj strani gdje ih tekst spominje ili gdje su one neizravna ilustracija teksta. No one su uvijek u najvećoj mogućoj blizini. Prikazivač se žali i što nema verbalnog tumačenja slika. Nema ga, zaista, ali tome su dva razloga: za svaku bi sliku trebalo unijeti poseban esej, što opseg knjige nije mogao podnijeti. Usto, bilo je uputno ostaviti i čitaocu da pred slikom, uz pomoć osnovnih informacija, i sam razmišlja. Slika na ovitku izuzetno ima opis. No tu se radi o drevnoj karti simboličkoga značenja neprepoznatljivoj bez posebnog tumačenja, koja stoga nema isti položaj kao reprodukcije specifično likovno-umjetničkih ostvarenja. Ipak, N. B-u i takve nepobitnosti dobro dolaze da ih pretvori u zamjerke, dakako, zbog svrhe svoga načina »prikazivanja«.

Na završetku svoga žalosnoga teksta, N. B. još jednom tuguje što »autor nije učinio toliko potreban korak prema sintezi, pa je time jedinstvenost evropskog razvoja ostala nepojašnjena.« Nije, dakle, učinjen ni korak prema sintezi! Žalostan je taj »prikaz« prije svega zbog toga što njegov pisac ne poima da pred sobom ima izrazitu sintezu koja je otkrila i dokazala kako se pojedinačni, različitim povijesnim okolnostima determinirani razvici slijevaju, stapaju i sjedinjuju u sveopće oblikovanje feudalnog poretka. Kad bi imao više uvida u rezultate svjetske medievalne znanosti, možda bi mogao pojmiti koliko je upravo ta sinteza novum i originalan doprinos interpretaciji sveukupnoga srednjega vijeka, totalno nepoznat »tra-

dicionalnoj metodologiji«, i u tome smislu daleko ispred mnogih dostignuća »euro-američke historiografije« (a i euro-azijske). Golo i puko fraziranje o našem »otvaranju prema suvremenim metodama« samo su prazne riječi, utemeljene na šablonskim, epigonskim predrasudama o zaostajanju naše znanosti za svjetskim tokovima. Ako pak po svaku cijenu želi gimnasticirati takvim invektivama, N. B. bi prije svega trebao naći pravu adresu kamo će ih uputiti.

Što se, dakle, u zaključku, može reći o pitanju postavljenom u naslovu? Piše se s ciničnom malevolencijom, bez potrebnog znanja, bez dubljeg razumijevanja pročitaneog teksta, pa čak i bez čitanja, a svakako bez osjećaja odgovornosti prema uloženom radu i postignutim rezultatima.

In summa: radi se o dezinformaciji. Kome i čemu bi ona mogla biti potrebna? Kako god bilo, istini i napretku znanstvene spoznaje ne može donijeti nikakva dobra.

Miroslav Brandt

SVEUČILISTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 16

ZAGREB

1983.

Izdavač: Sveučilište u Zagrebu — Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Centar za povijesne znanosti — Odjel za hrvatsku povijest,
Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 400 din.

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH-VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

RADOVI 16

Za izdavača
Prof. dr *Josip Adamček*

Lektor
Ivan Tolj

Korektor
Ivan Tolj

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

ANTIĆ mr Ljubomir, Centar za istraživanje migracija, Krčka 1, Zagreb
AVRAMOVSKI dr Živko, Neznanog junaka 21b, Beograd
BOBAN mr Branka, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
BOBAN dr Ljubo, Filozofski fakultet, Zagreb
BRANDT dr Miroslav, Filozofski fakultet, Zagreb
BUDAK mr Neven, Filozofski fakultet, Zagreb
GOLDSTEIN Ivo, Filozofski fakultet, Zagreb
GROSS dr Mirjana, Britanski trg 12, Zagreb
JURIŠIĆ Ivan, Rakusina 21, Zagreb
KORUNIĆ dr Petar, Filozofski fakultet, Zagreb
LUČIĆ dr Josip, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
MIJATOVIĆ Anđelko, P. Togliatija 12, Susjedgrad, Zagreb
MITIĆ dr Ilija, Zavod za povijesne znanosti JAZU, Lapadska obala 6, Dubrovnik
OČAK dr Ivan, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr Drago, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
PERIĆ dr Ivo, Zavod za povijesne znanosti JAZU, Lapadska obala 6, Dubrovnik
RACKO Ljerka, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
SUPPAN dr Arnold, Sveučilište, Beč
ŠIMIĆ Lovorka, Krajiška 40, Zagreb